

IRIS MURDOCH

1919'da İrlanda'da doğan İngiliz romancı, oyun yazarı, şair, denemeci, felsefeci ve senaryo yazarı.

Murdoch hemen her yıl hacimli birer roman yazmış olmasının yanında, *Sartre, Romantic Rationalist* (1953) [*Sartre: Yazarlığı ve Felsefesi*, Çev. S. Hilav, Yazko Yay., 1981]; *The Fire and The Sun* (1977) [*Ateş ve Güneş*, Çev. S. R. Kırkoğlu, Ayrıntı Yay., 1992]; *The Sovereignty of Good* (1971) [*İyinin Egemenliği*, Çev. Tuğba Gülal, Ayrıntı Yay., 2015] gibi metinleri kaleme almıştır. Bu kitapların yanı sıra, *Existentialists and Mystics* (1997) [*Varoluşçular ve Mistikler*, Çev. Süha Sertabiboğlu, Ayrıntı Yay., 2015] gibi felsefi çalışmalarıyla da tanınır. Murdoch bir süre Oxford Üniversitesi'nde felsefe dersleri vermiştir. *The Black Prince* (1973) [*Kara Prenses*, Çev. Aysun Babacan, Ayrıntı Yay., 2000] romanıyla James Tait Black Anma Ödülü'nü ve *The Sea, The Sea* (1978) [*Deniz Deniz*, Çev. Nuray Önoğlu, Ayrıntı Yay., 2016] ile de Booker Mc Connel Ödülü'nü kazanmıştır.

Murdoch'ın ilk romanı *Under The Net* (1954) [Ağ, Çev. Nihal Yeğinobalı, Ayrıntı Yay., 1993] en iyi yapıtlarından biri olarak görülür ve ahlaki meseleleri işlemesi bakımından yazarın tipik yapıtlarındandır.

Murdoch'ın romanlarında çoğunlukla *The Flight From the Enchanter*'daki (1956) Mischa Fox, *A Severed Head*'deki (1961) [*Keşik Bir Baş*, Çev. S. R. Kırkoğlu, Ayrıntı Yay., 1988] psikolog ya da *Philosopher's Pupil*'deki (1983) felsefeci gibi, günümüze özgü "cazibeli" biri, diğer kişilerin davranışlarını etkiler ve olayları yönlendirir. Murdoch'ın imgeci düzyazı üslubu, yapıtlarında fantastik, simgesel bir boyut yaratmasına yardımcı olur.

Türkçeye çevrilen diğer romanları: *The Sandcastle* (1957) [*Kumdan Kale*, Çev. Bekir Can Tahbarer, Ekin Yay., 1994]; *The Bell* (1958) [*Çan*, Çev. H. Özdemir, İmge Kitabevi, 1992]; *The Unicorn* (1963) [*Tek Boynuzlu At*, Çev. T. Nutku, Can Yay., 1983]; *The Italian Girl* (1964) [*İtalyan Kızı*, Çev. Celâl Üster, Remzi Yay., 1991]; *The Time of The Angels* (1966) [*Melekler Zamani*, Çev. N. Yeğinobalı, Ayrıntı Yay., 1995]; *Bruno's Dream* (1969) [*Rüya Sakinleri*, Çev. Handan Akdemir, Ayrıntı Yay., 1999]; *Jackson's Dilemma* (1995) [*İkilem*, Çev. Tuğba Hacıoğlu, İnkılap Kitabevi, 1997].

Ayrıntı: 1012
Edebiyat Dizisi: 226

Deniz Deniz
Iris Murdoch

Kitabın Özgün Adı
The Sea, The Sea

İngilizce'den Çeviren
Nuray Önoğlu

Yayıma Hazırlayan
Merve Akıncı

Son Okuma
Ahmet Batmaz

© Iris Murdoch, 1978

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Fotoğrafi
Ray Bradshaw / Moment / Getty Images Turkey

Kapak Tasarımı
Arslan Kahraman

Dizgi
Esin Tapan Yetiş

Baskı ve Cilt
Kayhan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti
Merkez Efendi Mah. Fazılpaşa Cad. No: 8/2 Topkapı/İstanbul
Tel.: (0212) 612 31 85 - 576 00 66
Sertifika No.: 12156

Birinci Basım: *İstanbul, Ağustos 2016*

Baskı Adedi 2000

ISBN 978-605-314-118-1
Sertifika No: 10704

AYRINTI YAYINLARI

Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No: 3 Cağaloğlu – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Fax: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

twitter.com/ayrintiyayinevi

facebook.com/ayrintiyayinevi

instagram.com/ayrintiyayinlari

Iris Murdoch
Deniz Deniz

EDEBİYAT DİZİSİ SON ÇIKAN KİTAPLAR

HARMATTAN / *Gavin Weston*

BİR SON DUYGUSU / *Julian Barnes*

HEZEYAN / *Laura Restrepo*

O ASLA GERİ GELMEYECEK / *Hans Koppel*

YARASALAR / *Marcel Beyer*

KAYBOLAN / *Hans-Ulrich Treichel*

BİR KÜÇÜK İMPARATORLUK / *Christian Kracht*

HAYAT DÜZEYLERİ / *Julian Barnes*

GÖZYAŞININ KİMYASI / *Peter Carey*

VİS İLE RÂMÎN / *Fahreddin Esâd-i Gorgânî*

ANATHEM / *Neal Stephenson*

BEYAZ DÜNYA / *Andrew McGahan*

MUTSUZLUK ZAMANLARINDA MUTLULUK / *Wilhelm Genazino*

KIRIK KÖŞELİ İLKBAHAR / *Mario Benedetti*

GECELERİ DAİRELER ÇİZEREK / YÜRÜRÜZ / *Daniel Alarcon*

BİR BUĞDAY TANESİ / *Ngũgĩ wa Thiong'o*

PARROT İLE OLIVER AMERİKA'DA / *Peter Carey*

İSTİSNA / *Christian Jungersen*

KALTENBURG / *Marcel Beyer*

ORBİTOR / *Mircea Cărtărescu*

GÜVERCİNLER HAVALANIRKEN / *Melinda Nadj Abonji*

KAYBOLUYORSUN / *Christian Jungersen*

İÇERDEKİLER / *Victor Serge*

TİBET ŞEFTALİ TURTASI / *Tom Robbins*

BAHAR / *Sabine Adatepe*

CHE'NİN BİRLİĞİ / *Carlos Gamerro*

EFENDİNİN GÜZELİ / *Albert Cohen*

FRANSIZ SAVAŞ SANATI / *Alexis Jenni*

ARADAKİ NEHİR / *Ngũgĩ wa Thiong'o*

BEDENİN GÜNCEŚİ / *Daniel Pennac*

ZAMANIN GÜRÜLTÜSÜ / *Julian Barnes*

ORBİTOR Göz Kamaştırıcı / *Mircea Cărtărescu*

KIRAÇ GÖKYÜZÜ / *E. E. Sule*

Iris Murdoch
Deniz Deniz

Önsöz

Yetmişlerin ortasında, ABD ve Avrupa'da bariz bir tinsel uyanış görüldü. Budizm, Meister Eckhart'ın öğretileri, Sufi, Hindu ve Kızılderili mitleri, ekoloji hareketinin ortaya çıkışı, tamamı, içinde yaşamaya alışmış olduğumuz egemen ataerkil-indirgemeci-tüketimci modelden; merhamet, şefkat, doğru eylem gibi ilkeleri gerçekten benimsemeye doğru bir paradigma değişimini gösteriyordu. Geriye dönüp bakıldığında, hayal edilebileceğinden çok daha umutlu bir dönemdi ve Reagan/Thatcher yıllarına girerken, umut makul bir yaşamın dokusu için her zamankinden daha gerekli görünüyordu: Marianne Moore'un dediği gibi, "umut, umut için bütün sebepler yitip gitmeden, umut değildir". Bunu söylemek için belki çok erken, fakat yaklaşımlarda olması umulan genel değişim etkili bir şekilde baltalanmıştır: Seksenlerin açgözlülüğü; karalarda, okyanuslarda ve hatta yakın uzayda kirlenmenin devam etmesi; kinik savaşlar ve siyasi hayatta sunumun içeriğe yahut değerlere galip gelmesi, tümü birden eski (yeni) dünya düzeni için zafer anlamına geliyor.

Manevi hayatımızda, görünürde iki yönlü bir değişim oldu: Bir yandan dinsel fikirlerin maneviyatı bir dizi ürüne (kişisel gelişim kitapları, ünlülerin yaptıkları videolar ve “New Age” inançlarıyla ilgili sığ ama zararsız malzeme) indirgeyerek metalaşması; öte yandan rekabetçi, hasta ve aşırı kalabalık bir toplumun temelinde neredeyse kaçınılmaz biçimde yatan o ruh hastalığının inkârı. Çoğumuz için tek sahicilik alanı kişisel olan: Siyasal ve sosyal kamusal alan telafisi imkânsız bir biçimde yozlaşmış gibi görünüyor. Kendi içine kapanma, sessiz kalma; kontrol edilebilir, sınırlı bir alan talebi yaygındır ve sahicilik özlemi köklü bir manevi ihtiyaç olarak değil, tedavi edilebilir bir nevroz türü olarak sunulmaktadır. Şartlarımın rahatsızsam ya stresten (tamamen işe ilişkin bir olgu) yahut ilaçlar, egzersiz rejimleri ve daha çok dışarıya çıkmakla tedavi edilebilecek depresyondan mustaribim demektir şimdi. Hepsinden daha önemlisi de, ihtiyaç duyduğumuz ve istediğimiz şeyin bir yol değil eşya; düşünmek değil eğlenmek; sistem değil düzen olduğuna nasıl ikna edildiğimizdir.

Umutsuzluk caziptir; umutsuzluk ve umut, tıpkı güzellik ve çirkinlik, iyi ve kötü, sıcak ve soğuk gibi ayrılmaz yoldaşlar olduğundan, şartıtcı değildir bu. Oluşturdukları döngüyü kırmanın tek yolu, istikrarlı ve şarta bağlı bir kopuş yönünde çalışmaktır. İster Platoncuların iyi arayışı olsun, ister Budistlerin disiplinli doğru eylem arayışı yahut isterse erken dönem Hıristiyanların erdemlilikleri; kopuş hemen hemen her manevi ve estetik yöntemde tekrar tekrar ortaya çıkan bir temadır. Belki de Doğu düşüncesini benimseme telaşı içinde, bu temel kavramı yanlış anladık; hakikaten, kopmayı bir şekilde kendilerini insan ilişkilerinin olağan akışına üstün görenlerin uyguladığı bir tür benci dingincilik gibi anlayan çok oldu. Oysa kişi tutkulu olabilir ve aynı zamanda kopmayı uygulayabilir. Bu, sanatçının çalışmasında esastır örneğin; benlik ve çeşitli ödüllere duyulan arzu, en azından geçici olarak, erişilmesi zor bir mükemmellik uğruna bir kenara bırakılır. “İlerleme kaydediyorsam, kimse beni kutsasın ya da kutsamasın, kutsanmışımdır”. Marianne Moore ayrıca demiştir ki, “Kötüye gidiyorsam lanetlenmişimdir”. Bu düşüncesinin kaynağının *Bhagavat Gita* (18: 23-5) olduğu anlaşılmaktadır:

İş, mukaddes bir iş gibi, bencilikten azade, dingin bir zihinle, arzu ve nefret duyulmaksızın, ödül istenmeden yapıldığında; o zaman yapılan iş berraktır.

Fakat iş bencil arzularla yahut zahmet çekilerek, o işi yapmanın bir özveride bulunmak olduğu düşünülerek yapıldığında; o zaman yapılan iş berrak değildir.

Ve o iş karışık bir zihinle, ardından olacaklar hesaba katılmadan yahut birinin kendi erki için yahut başkalarına zarar vermek için yahut kişinin kendi zararına yapıyorsa; karanlığın işidir.

Anlaşılması gereken nokta, o halde, kopmanın azizvari, bilge, kanaatkâr bir inzivaya zahmetsizce çekilmekle ilgisi olmadığıdır. Doğamızın iblisleri toplumdan uzak durmayı çoğunlukla sever; hiç kimse, kendine karşı, yalnız kişiden daha korunmasız değildir. Kişinin kendini öylece toplumdan soyutlayabileceğini ve bir şekilde huzura yahut kemale erebileceğini ya da toplumdan kopabileceğini düşünmek bir hatadır. Çoğu zaman bunu yapmak uygunsuz, bencilce ve hatta korkakçadır. Kimi istisnalar dışında, toplumdan uzaklaşmanın yegâne muteber biçimi geçici olanıdır: Bir tür *reculer pour mieux sauter*.^{*} Bazı Budist ülkelerde, bir kişi bir yıl geçirmek üzere yöredeki bir tapınağa gidebilir, inzivaya çekilebilir. Bu insanlar inzivadan çıktıklarında “dış dünyadaki” hayata, başkalarıyla ilişkilerine taze bir güç ve merhamet katarak, kaldıkları yerden devam etmeye hazırdırlar. Bu tür inzivaların manevi, ahlaki ve hatta fiziksel olarak yararlı olduğuna şüphe yoktur: Bizim acımasızca dünyevi toplumlarımızda bu tür bazı mekanizmalara ihtiyacımız vardır. Ancak herhangi bir toplumun ancak küçük bir kısmı keşiş yahut münzevi olmaya uygundur. Kabuğuna çekilmenin çekiciliği, görünüşte kopmayı başarmak, “dünyanın” kakofonisinin üstünde ve ötesinde olmak cazip gelebilir, fakat bunun genellikle bir maneviyat yoluyla yahut bilgelik ya da (Tanrı korusun) azizlik arayışıyla ilgisi yoktur. Kopmayı deneyimlerken kişinin hayatın *içinde*; olağan hayatı oluşturan duygu karmaşası, ihtiyaçlar ve çatışmaların içinde kalması gerekir. Dünya kimi zaman hayal kırıklığı yaratıyorsa, öyle olsun: Adil bir hayat, hayal kırıklıklarıyla kuşatılmış halde yaşanandır. Hayattan elini eteğini çekmek mükemmellik yanılığsı yaratabilir -özerklik,

^{*} (Fr.) Daha ileri sıçramak için geri çekilmek. (ç.n.)

düzen, dingincinin huzur anlayışı- fakat çoğumuz için yapmaya değmez. Bodhisattvaların, mutasavvıf üstatların örnekleri gösteriyor ki, yalnızca hayattan elini eteğini çekmek yeterli değildir; başkalarının zihni bulanıksa, başkaları acı çekiyor ve ihtiyaç içindeyse, ben huzurumun tadını nasıl çıkarabilirim? Bodhisattvaların ayırıcı özelliği, bütün hisseden varlıklar aydınlanıncaya kadar döngüyü terk etmemeleridir; dünya illüzyonundan kurtulmuş aziz, başkalarına yardım etmek için o aynı dünyaya geri döner. Bu dönüş kayıtsız, mesafeli, üstün bir varlığın dönüşü değildir; olanların tam ortasına, insanlık halinin kaos ve acısına geri dönüştür. Kusurluluğu kabul etmek işin püf noktasıdır. Ciddi varoluş oyununda sevecenlikle yer almak, kabul edilebilir yegâne seçenektir. Prospero'nun güçleri, Prospero'nun hücresi akıl çelici olabilir, fakat Shakespeare'in de dediği gibi, "yeryüzünde insanlar olmalı".

*Deniz Deniz'*in ana karakteri Charles Arrowby, günün birinde dünyadan elini eteğini çekip deniz kıyısında bir evde inzivaya çekilmeye karar vermiş, yaşlanmakta olan ünlü bir tiyatrocudur. Kendisi Prospero Sendromu diyebileceğimiz bir dertten mustariptir: Bir aktör olarak ilgi uyandıran bir karakterdir; yalnızca seyirci açısından değil, meslektaşları açısından da. Artık, diye düşünür Arrowby, güçlerine teslim olmanın; inzivada kâmilce, doğayla uyum içinde yaşamanın, yüzerek ve yürüyerek, basit ama eksantrik yemekler hazırlayarak, hayatı ve geçmişi üzerine düşünerek bir günlük/anı/roman yazmanın (yazdıklarının ne olacağına bir türlü karar veremez) sırasındır. Kalkıştığı işi değerlendirirken utangaçça edebi ve teatraldır:

Fakat hayatımın asıl olayları geçmişte kaldı ve "sükûnet içinde hatırlamak" dışında yapacak bir şey yok artık. Egoizimle geçmiş bir hayattan pişmanlık duymak mı? Tam olarak öyle değil ama onun gibi bir şey. Elbette tiyatronun hanımları ve beylerine asla böyle söylemedim; gülmekten ölürlerdiler.

Tiyatro, insan şöhretinin geçiciliğini öğrenmenin tam yeridir: Ah o büsbütün yitip gitmiş pandomimlerin harikulade şaşaaşı! Şimdi o büyüden feragat edecek ve bir münzevi olacağım: İyi olmayı öğrenmekten başka yapacağım hiçbir şey olmadığını dürüstçe söyleyecek bir hale getireceğim kendimi.

Bu “sükûnet içinde hatırlama” bir özdeşleşmeyi getirir akla; yalnızca Prospero ile değil, aynı zamanda “doğa keşîşi” Woodsworth ile de. Charles *kendi* gölcüklerinde, *kendi* arazisinde, *kendi* denizinde doğanın vahşî güçleriyle yüzleşerek, hayli teatral bir şekilde Roman-tik yalnız pozuna bürünür:

Deniz, evimin yakınlarındaki bir noktada, kayalardan yay şeklinde köprü oymuş; altından geçip, ardındaki sarp kenarlı derin açıklığa gürleyerek doluyor. Bu köprünün üzerinde durmak ve çalkalanarak gelip giden dalgaların kayalık oyukta yarattığı yeğin kuvveti izlemek bana tuhaf bir zevk veriyor.

Charles Arrowby’nin burada benimsediği şeyler bir dizi Romantik, teatral mittir. Bilge münzevi karakteri; doğaya karışma, dünyevi güçlere gönüllü ve son derece yüce gönüllülükle teslimiyet. Planları, şaşırtıcı olmayan bir şekilde, çok geçmeden ters gider. Satın aldığı Shruuff End adlı hayli kasvetli evin kendine ait bir “tarihi” varmış gibi görünmektedir hatta hayaletli olması bile muhtemeldir; yöre sakinleri ünlü komşularından etkilenmezler ve Arrowby tam da arkasında bırakmayı istediği kişiler (tiyatrocular ve eski sevgililer) tarafından hızla kuşatılır. Bu arada “doğa”nın da Arrowby’nin umduğu rahatlık ve avuntuyu sağlamayacağı anlaşılır; yüzerken denizde güçlüklerle karşılaşır, havanın soğukluğundan rahatsız olur ve bunlar yetmezmiş gibi, evinin yakınlarındaki kayaların üzerinde otururken dalgaların arasından yükselen bir deniz canavarı görür. Gördükleri yüreğine korku salar:

Verdiği korku ve dehşet öylesine büyüktü ki bir süre kımıldayamadım. Her şeyden ziyade, hayvanın yeniden, bu kez karaya daha yakın hatta belki de dibimde yeniden ortaya çıkmasından korkuyordum. Fakat bacaklarım tutmuyordu ve kalbim deli gibi çarpıyordu. Daha fazla fiziksel güç harcamak bilincimi kaybetmeme yol açabilirdi.

Bu deniz canavarını gördüğü sıralarda, Arrowby eskiden âşık olduğu bir kadına rastlar: Daha doğrusu birlikte büyüdüğü ve bir zamanlar masumca evlenmeyi planladığı Hartley adlı ilk aşkına. Hartley artık donuk, fiziksel çekicilikten yoksun ve hayli çekingen bir kadındır; Ben Fitch adlı kaba saba bir asker eskisiyle evlidir. Roman-

tik bir maceranın başrolünü oynamak için gereken çekicilikten istisnai biçimde yoksundur ama buna rağmen hatta belki de öylesine düz olduğu için, Arrowby sanki hiçbir şey değişmemiş gibi ona çekilir ve yavaş bir işkence biçimi olması gerektiğine çabucak karar verdiği evliliğinden kurtarmaya karar verir onu. Romanın geri kalanı, bir Tibet rahibi olan kuzeni James, tiyatrocü arkadaşları ve Fitchlerin evlatlık oğulları Titus'un yardımları ve kimi zaman da kösteklemeleleriyle bu amaca ulaşma çabalarını anlatır. *The Tempest** ile paralellikler boldur, gerçi bunların çoğunun, olayların gerçek durumundan ziyade Charles'in hayal gücüyle ilgisi vardır. Charles, aşkını yeniden kazanma savaşı verirken körleşir ve istediklerinde inat eder, aptallaşır; hem kendisi hem başkaları için bir tehlike haline gelir. Olaylar şiddetlenir ve çirkinleşir; insanlar ölür, yaralanır yahut saygınlıkları azalır. Hartley, kurtarılmak istemek yerine olanlar yüzünden korkuya kapılır ve sonunda ortaklaşa bir şiddetle kendisiyle hiç olmadıkları kadar meşgul iki adamın arasında kalır.

İlginç bir şekilde, Charles Arrowby dahil, *Deniz Deniz*'deki hemen bütün karakterlerin evlilik konusunda dile getirdikleri görüşler olumsuzdur. Hartley ve Ben'i gizlice dinleyen Charles, "evliliğin iğrenç bir şekilde mahrem" olduğu yorumunu yapar; daha önce de evlilik dertlerinden payına düşeni yeterince yaşamış arkadaşı Peregrine, evliliğin verdiği bahtiyarlığa ilişkin iğneleyici bir görüş öne sürmüştür:

"Devam eden her evlilik korkuya dayanır" dedi Peregrine. "Korku esastır. İnsan doğasını kazarsan, dibinde bulacağın nedir? İster tekmeyle basan olun isterse korkuyla büzülen; duyduğunuz aşağılık, kindar, kendini kollayan bir korkudur. Evliliğe gelince, insanlar hükmeden ve boyun eğen konumlarını kabullenirler düpedüz. Elbette kimi zaman "birlikte olgunlaşır" yahut "bir uyum kazanırlar"; ne de olsa hayatınızdaki korkunun kaynağıyla mantıklı bir şekilde başa çıkmanız gerekir. Bana kalırsa pek az mutlu evlilik vardır; sadece insanlar sefilliklerini ve hayal kırıklıklarını gizlerler".

Başka yerlerde de evlilik, en iyi halinde, karşılıklı destek ve rahatlık için bir düzenleme, bir savaş hali yahut bir kafes olarak tanımlanır. Shakespeare sevgisiyle dolu bütün bu oyuncuların, kendilerine bütün

* Shakespeare'in *Fırtına* adlı oyunu. (ç.n.)

komedilerin neden evlilikle bittiğini ciddi bir şekilde sormamaları ilginçtir. Yoksa evliliği tiyatro illüzyonunun bir parçası olarak mı görmektedirler? Önemli başlangıçlar olarak değil de, mutlu sonlar gibi? Charles'ın inzivaya çekilmesinin mantığı, kısmen böyle bağlardan esirgenmektir; evlilik yerine geçen biçimleriyle bile olsa: Charles'a "mağarasında" tebelleşen ifritlerin çoğu, çekici ve kararsız Lizzy yahut saldırgan Rosina gibi eski sevgilileridir. Evliliği nasıl gördüğü ve kadının o sıradaki hali düşünüldüğünde, Charles'ın Hartley ile neden evlenmek istediğini anlamak güçtür; ama bunu yapmayı kafasına koymuştur. Roman ilerledikçe bu takıntının derinliği dehşet verici boyutlara ulaşır; en olmayacak tutamaklara nasıl sarıldığını görmek oldukça acıklıdır. Ancak tek başına kaldığı, terk edildiği ve umudunu tamamen kaybettiği zaman bir tür bakış açısı kazanır, dünyayla bir tür uzlaşmaya varır:

Toparlandım, dizlerimin üzerinde doğruldum ve çiyile ıslak battaniyelerimi ve yastıklarımı silkelemeye başladım. Derken o mutlak sessizliğin içinde sudan gelen tuhaf ve korkutucu bir ses, ani ve yüksek bir sızırtı duydum; sanki kayaların hemen altından bir şey çıkıverecekmiş ve belki de karaya tırmanacakmış gibi. Dönüp kıydan denize doğru eğilirken, bir an mutlak bir korkuya kapıldım. Derken hemen altımda, köpeksi ıslak yüzleriyle merakla bakan dört foku gördüm; kayalığa öyle yakın yüzüyorlardı ki, elimi uzatsam neredeyse dokunabilecektim. Hemen aşağıdaki sivri burunlarına, suların süzülmediği bıyıklarına, parlak ve meraklı gözlerine, sırtlarının kıvrak ve parıltılı zarafetine baktım. Bir süre kıvrılıp bükülerek, hıkırdayıp soluyarak oynadılar. Oyunlarını seyrederken, beni ziyarete ve kutsamaya gelmiş iyicil varlıklar olduklarından şüphe edemedim.

Charles, "Hikâyenin işte böyle bitmesi gerekirdi, foklar ve yıldızlarla, açıklamayla, kabullenmeyle, barışmayla; her şeyin aydınlık, yatıştırıcı ve muğlak, daha yüksek mertebeden bir anlam kazanmasıyla" diye devam eder. Ancak bu bir Iris Murdoch romanı olduğundan, hikâyemiz fokların belirmesiyle son bulmaz. Charles'ın sözleriyle "sonsuz kadar mutlu ve erdemli yaşamının imkânsızlığını" anlatan, "Hayat Devam Ediyor" başlıklı bir sonsöz vardır. Biliyoruz ki, hayat bundan daha karmaşık ve ilginçtir: Dünyaya insan gerektir ve biz Charles'ı yeni bir yerde, kuzeni James'in eşyalarıyla çevrili ve

yalnızca tiyatroya değil, eski aşk entrikalarına da dönmeyi planlarken bırakırız. *Deniz Deniz*, bizi başlıca ifritlerimizle yüzleştiren çok güzel, karmaşık ve ironik bir roman: Korku, kıskançlık, kibir, haset, yanlış kişiye duyulan aşkın acısı ve hayhuyu; ister savaş alanında olsun ister evimizin mahremiyeti içinde, şiddet kullanma içgüdüğü. Böyle bir eserde tek bir izleği ayırmaya olanak yoktur. Yine de buradaki yerim bu şaheseri enine boyuna incelemeye elverdiğinden, kitabı ilk okduğumda dikkatimi çekmiş olan ve hâlâ da çekmeye devam eden incelik bir ipliğe tutunmak, bir kavrama odaklanmak isterim.

Deniz Deniz boyunca, Tibetli mistik şair Milarepa'ya ancak birkaç kez değinilir; ama her şeye rağmen kitabın olası bir okuması için ipuçları gibi ortaya koyulmuşlardır. Milarepa kişi ve öğretisi olarak, en fazla Charles Arrowby'nin Tibet'te yaşamış ve bir zamanlar Milarepa lakaplı Şerpa hayat arkadaşını bir kar fırtınası sırasında kaybetmiş bir asker olan kuzeni James'le ilişkilidir. James esrarengiz biridir; kendisi de bir savaşçı şairdir, Tibet marifetleri (kendisi bunları “numaralar” diye niteleyerek hafife alır) öğrenmiştir. Charles çocukluğundan itibaren onu bir rakip olarak görmüştür; yine de James pek çok bakımdan onun tamamlayıcısı, kuzenden ziyade ikiz kardeşidir. Bu eski şüphe ve düşmanlıklara rağmen, Charles sonunda James'in dairesinde, James'e ait şeylerle çevrili yaşamaya başlar ve yer yer iki kuzeni tek bir benliğin tezahürleri olarak görmekten kendimizi alamayız. Örneğin, romanda Tibet'le ilgili her şeyi James'le ilişkilendirdiğimiz halde, Milarepa'nın hikâyesini, her ne kadar bilinçsizce de olsa, yeniden hayata geçiren Charles olur (gerçi kendine özgü, nevi şahsına münhasır bir şekilde yapar bunu). Milarepa gibi o da dünyadan elini eteğini çeker, şöhretli hayatından vazgeçer ve bu deneyimle dönüşür ama buna rağmen –ve kuzeninin sunduğu bütün ipuçlarına rağmen– Milarepa'nın gerçek kimliğini asla keşfetmez. En sonunda bize, “Milarepa'nın eserlerini bulamıyorum, İtalyan bir şair miydi o?” diye sorar ki bu başlı başına ilginç bir sorudur. Milarepa kimdir? Ve bu romanı değerlendirmemiz açısından neden önemlidir?

Chogyam Trungpa, Tibet Budizmi'nin doğası ve Batılı dönmelerin bu manevi yolun uygulamalarına getirdikleri yanlış anlamalara ilişkin düşüncelerini içeren *Cutting Through Spiritual Materialism* adlı kita-

bında, Tibetli bilge şair Milarepa'nın hikâyesini anlatır; onun yöntemlerini, öncülleri Marpa ve Naropa'ninkilerle kıyaslar.

Milarepa'nın durumunda olaylar hayli farklı gelişmiştir. Milarepa bir köylüdür ve Marpa'nın Neropa'yla karşılaştığı sırada olduğundan daha az bilgili ve kültürlüdür; üstelik, cinayet dahil pek çok suç işlemiştir. Son derece mutsuzdur, aydınlanmak için can atmaktadır ve Marpa'nın talep edeceği her türlü ücreti ödemeye hazırdır. Bunun üzerine Marpa, Milarepa'ya tam anlamıyla fiziksel bir bedel ödetir. Milarepa'ya kendisi için birbiri ardına bir dizi ev inşa ettirir ve her bir ev tamamlandığında, ondan evi yıkmasını, inşada kullandığı taşların her birini, doğanın görünümünü bozulmasını diye, tam olarak aldığı yere geri koymasını ister. Marpa, Milarepa'dan bir evi yıkmasını her istediğinde, evin yapılmasını isterken sarhoş olduğu yahut böyle bir evin yapılması için asla talimat vermediği türünden birtakım saçma gerekçeler öne sürer. Ve öğretilerin hasretini çeken Milarepa, evi yıkar ve sil baştan başlar.

Nihayet Marpa dokuz katlı bir kule tasarlar. Milarepa taşları taşıyıp kuleyi yapmak için müthiş fiziksel acılara katlanır; bitirdiğinde Marpa'ya gider ve kendisine yolu öğretmesini ister. Ancak Marpa, "Yani sırf o kuleyi benim için yaptın diye gelip benden yolu öğrenmek istiyorsun, öyle mi?" der. "Ama korkarım kabul ücreti olarak bana hâlâ ödeme yapman gerek".

Bu sırada Milarepa'nın elinde avucunda hiçbir şey kalmamıştır, bütün gücünü ve zamanını kulelerin inşasına harcamıştır. Fakat Damema, Marpa'nın karısı, onun için üzülür ve şöyle der: "Yaptığın şu kuleler ne harikulade bir adanmışlık ve inancın işaretleri. Eminim kabul ücretin için sana birkaç çuval arpa ve bir top kumaş vermeme kocamın itirazı olmaz". Böylece Milarepa arpaları ve kumaş topunu alıp Marpa'nın ders verdiği kabul çemberine götürür ve diğer öğrencilerin armağanlarıyla birlikte ücret olarak sunar. Fakat Marpa sunulanları tanıyınca öfkelenir ve Milarepa'ya, "Seni gidi münafık, bunlar bana ait! Beni kandırmaya mı çalışıyorsun?" diye bağırarak ve kelimenin gerçek anlamıyla tekmeyle basarak çemberden çıkarır.

Milarepa bu noktada umutsuzluk içinde intihar etmeye karar verir; tam kendisini öldürmek üzereyken Marpa gelir ve yolu öğrenmeye hazır olduğunu söyler.

Trungpa ardından şöyle devam eder:

Red Rock Jewel Walley (Kızıl Taş Mücevheri Vadisi) hikâyesinde Milarepa, Marpa'nın teselli edici belirişinin ardından mağarasına döndüğünde bir iblisler sürüsüyle karşı karşıya kalır. Onlardan kurtulmak için her yolu, her türlü yöntemi dener. Onları tehdit eder, tatlı dille kandırmaya çalışır ve hatta onlara Dharmayı vaaz eder. Fakat onları “kötü” olarak görmekten vazgeçinceye ve onlara kendini açıncaya, onları oldukları gibi görünceye kadar gitmez iblisler. Bu Milarepa'nın iblisleri nasıl hükmü altına alacağını öğrendiği dönemin başlangıcıdır. İblisleri, Tanrıları ve Tanrıçaları oldukları gibi kabul etmeyi istemekle, Milarepa onları dönüştürür. Hepsini “*dakinilere*”, hayatın enerjilerine dönüştürür.

Charles Arrowby'nin deniz kıyısında oturduğu dönem ile olan benzerlikleri görmek zor değildir: Milarepa gibi Charles da taşlar toplar ve taşır, bunları kullanarak çemberler ve yapılar yapar (gerçi onun işleri dokuz katlı bir kule inşa etmeye kıyasla daha az zorludur). Tibetli üstadın (Aziz Anthony ve pek çok başka Hıristiyan azizin) denemelerinin ironik bir yankısı gibi, o da hayal gücünün kullanılmasıyla “iyicil varlıklara” dönüştürülmesi gereken iblisler ve canavarlarca ziyaret edilir; tuttuğu kendine özgü aydınlanma yolunda, umut başta olmak üzere, her şeyden yoksun kalması gerekir. Roman ilerledikçe Charles Arrowby “toprak” seviyesine indirgenir ve başkalarının çiğnenir; hatta günlüğüne başlarken dile getirdiği en büyük korkusu gerçekleşir, alay konusu olur. Lakin bir tür kavrayışa da ulaşır.

Önceki sayfalarda nasıl da bencil görünmüş olmalıyım. Ama çok mu sıra dışıyım? Kendi öz tatminimizin ışığıyla, mantığımızdan bile daha etkili o gizli, kaçınılmaz ve yoğun içsellikle yaşamak zorundayız. Demek ki aziz değilsek yaşamak zorundayız; ayrıca azizler var mı? Maneviyata düşkün kimseler var, James belki onlardan biriydi ama aziz diye bir şey yok.

Eh, düşünmeye çalışacağım ama bugün değil. Bütün bunlar bittiğinde, hiç başka bir şey yazacak mıyım? Clement'in hikâyesini? Arkadaşlarımla dostane bir şekilde çok gerekli olduğunu öne sürdükleri şu tiyatro konulu kitabımı? Yoksa büyüünün gerçekliğin değerini azaltmadığı ve onu perilere oyuncak olsun diye minik şeylere dönüştürmediği o yuva-ya dönüp şöminenin karşısında öylece oturarak Shakespeare mi okuyacağım? Azizler olmayabilir ama kendini memnun etmenin bütün dünyayı aydınlatabileceğine dair en azından bir kanıt var.